

DNR LiU-2017-00346

1(6)

Justitiedepartementet
103 33 STOCKHOLM

Remissvar

Ett starkare skydd för den sexuella integriteten (SOU 2016:60)

Betänkande av 2014 års sexualbrottskommitté (Dnr Ju2016/06811/L5)

Inledning

BUP Traumaenhet, en specialenhet inom barn- och ungdomspsykiatri (BUP) i Stockholms läns landsting svarar på remissen på begäran. I remissvaret fokuseras framförallt de frågor som berör konsekvenser av barns utsatthet för våld och sexuella övergrepp.

BUP Traumaenhets bedömning är att skyddet för barn som utsätts för, eller riskerar att utsättas för, sexualbrott inte är tillräckligt, något vi återkommande märker i våra patientkontakter och i vårt samarbete med socialtjänst och rättsväsende.

BUP Traumaenhet instämmer helt i kommitténs bedömning att det finns ett behov av en ny sexualbrottslagstiftning. Vi menar därför att en samtyckesreglering tydligare skulle markera rätten till kroppslig integritet och anser därför att samtycke måste föreligga vid sexuella handlingar.

Vi beklagar dock att det inte ingått i kommitténs uppdrag att diskutera samtliga sexualbrott. Vi anser att den föreslagna omskrivningen av 6e kapitlet i brottsbalken (BrB) bör innefatta barnpornografibrottet, som idag är placerat i BrB 16e kapitel, om brott mot allmän ordning. Barnpornografibrottet bör ses som ett sexualbrott mot barn, då den brottsliga handlingen omfattar såväl produktion som spridning av dokumenterade sexuella övergrepp på barn. Brottet har en tydlig sexuell prägel och innebär ett allvarligt övergrepp av barnets sexuella integritet. Detta motiverar att barnpornografibrott tillsammans med övriga sexualbrott innefattas i 6e kapitlet. Frågor avseende barnpornografibrottets påföljd och hur den avsedda effekten av bestämmelsen kan stärkas bör ses över varför vi föreslår att en utredning tillsätts. Vi anser vidare att även poseringsbrotten borde komma närmare övergreppsbrotten och därför behöver ses över.

5.4 Våldtäkt och vissa andra brott får nya brottsbeteckningar

BUP Traumaenhet är i stort positiva till förslaget om ändrade brottsbeteckningar för idag gällande bestämmelserna *våldtäkt*, *sexuellt tvång*, *våldtäkt mot barn* och *sexuellt övergrepp mot barn*. Dock menar vi att det är vilseledande att sexualbrott som riktar sig mot barn under 15 år benämns som brott ”mot barn”. Alla individer under 18 år definieras som barn enligt barnkonventionen därför menar vi att brottsbeteckningarna för sexualbrott mot barn under 15 år, och avsnittet ”särskilda brott mot barn”, bör ändra beteckning. Det ska tydligt framgå att det är den sexuella självbestämmanderätten som skiljer bestämmelserna åt, inte huruvida det är ett barn.

5.5 Närmare om utformningen av bestämmelserna om sexuellt övergrepp och sexuell kränkning

BUP Traumaenhet beklagar att kommittén inte närmare har utrett innebörden och konsekvenserna med användningen av begreppet *samlag*, särskilt vad gäller sexualbrott som begås mot barn under 15 år. Vår uppfattning är att vid sexualbrott mot barn under 15 år ska kränkning av barnets sexuella integritet vara centralt för bedömningen. Tekniska överväganden med samlag som norm är inte tillräckligt för att stärka ett barnrättsligt perspektiv.

Vi föreslår därför att varje brott mot ett barn under 15 år som inbegriper någon form av sexuell beröring (inklusive sådan beröring där barnet utan samtycke genomför en sexuell handling med sig själv som diskuteras i avsnitt 5.6 i betänkandet), ska som utgångspunkt klassas som ett *sexuellt övergrepp mot barn* (*våldtäkt mot barn* enligt nu gällande terminologi). Med beaktande av detta anser vi att det tydligare säkerställs att bedömningen av brottets karaktär och allvar genomförs med utgångspunkt i kränkningen av barnets sexuella integritet. Vår bedömning är att nuvarande betänkande inte utesluter att även handlingar som inte innefattar sexuell beröring, men som ändå kan anses utgöra en särskilt allvarlig kränkning av barnets sexuella integritet, kan omfattas av bestämmelsen om *sexuellt övergrepp mot barn*. Då skulle det vara tillräckligt med tre nivåer av sexualbrott mot barn där allvarligare former av kränkningar mot barnets sexuella integritet och varje form av sexuell beröring ska klassas som *sexuellt övergrepp mot barn*. Mindre allvarliga kränkningar av barnets sexuella integritet bör bedömas som *sexuellt utnyttjande* eller *sexuellt ofredande av barn*.

5.5.1 Bristande frivillighet

Barn mellan 15-17 år har uppnått åldern för sexuell självbestämmande, men är fortsatt extra skyddsvärda i förhållande till vuxna. Även gällande barn mellan 15-17 år bör man frånga samlag som norm då bedömningen av kränkningen av barnets sexuella integritet bör ha större tyngd än för vuxna och detta måste tydligt framgå av bestämmelsen.

BUP Traumaenhet ställer sig i övrigt positivt förslaget att sexualbrottslagstiftningen ska vara indelade i tre skikt. Detta innebär att de allvarligaste handlingarna faller under den föreslagna bestämmelsen om *sexuellt övergrepp* och därefter följer, i fallande skala, de gärningar som omfattas av bestämmelserna om *sexuell kränkning* och *sexuellt ofredande*.

5.5.2 Valet att delta frivilligt måste komma till uttryck

BUP Traumaenhet tillstyrker förslaget att det genom lagtexten tydligt ska framgå att det frivilliga deltagandet ska kommuniceras, men att det inte behöver regleras hur ett sådant samtycke ska kommuniceras. Vi är positiva till att det utredningen kallar ett ”tyst” eller ”inre” samtycke, till exempel då brottsoffret befinner dig i en så kallad *frozen fright* situation, är sjuk eller påverkad av droger, inte omfattas.

5.5.3 Omständigheter som innebär att ett uttryckt val att delta inte ska tillmätas betydelse

Kommittén föreslår att vid vissa omständigheter ska ett uttryckt samtycke till deltagande i den sexuella handlingen inte tillmätas någon betydelse. Exempelvis när samtycket har uttryckts som en följd av misshandel, hot eller våld, eller när gärningspersonen har utnyttjat brottsoffret på grund av allvarlig rädsla, berusning eller sjukdom. Ett samtycke är även ogiltigt om det uttryckts till följd av ett missbruk av brottsoffrets beroendeställning till gärningspersonen eller ett vilseledande av vem gärningspersonen är. BUP Traumaenhet tillstyrker förslaget, men efterfrågar ett förtydligande i förhållande till gränsdragningen vid undantaget om vilseledande, speciellt i förhållande till barn mellan 15-17 år.

Kommittén föreslår bland annat att ett samtycke till att delta i en sexuell handling inte ska tillmätas betydelse om brottsoffret har vilseletts, BUP Traumaenhet ställer sig positiv till förslaget, men menar att det är otydligt var gränsen går för ett straffbart vilseledande. Vi anser därför att det i förarbetena tydligt måste framgå vilka situationer som kan tänkas omfattas av undantaget, särskilt i relation till barn mellan 15-17 år. Barn är extra utsatta, till exempel via nätet, och kan mycket väl ha en nätrelation som innefattar sexuella handlingar. Barn kan även lättare luras in i att tro att en relation är ömsesidig, medan den vuxne endast har till avsikt att utnyttja barnet för sexuella handlingar. Hur dessa aspekter ska vägas in i ett vilseledande bör förtydligas.

Kommittén föreslår även att bestämmelsen *sexuellt utnyttjande av person i beroendeställning* tas bort och att motsvarande gärningar läggs till som en omständighet då ett samtycke inte ska tillmätas betydelse. För barn mellan 15-17 år är bestämmelsen om beroendeställning ytterst väsentlig, då barn ännu inte tillräknas full autonomi och därmed befinner sig i beroendeställning till en vuxen. Vi vill i detta hänseende särskilt lyfta fram vikten av en bred tolkning kring begreppet beroendeställning vilken innefattar perspektiv från både lärare, fritidsledare eller andra vuxna till vilket barnet står i beroendeställning.

I bedömningen gällande om en person som uttryckt ett samtycke men befunnits sig i en *särskilt utsatt situation* ska särskild hänsyn tas till brottsoffrets låga ålder. Vi menar att särskilt hänsyn till barnets låga ålder bör tillämpas vid alla de uppräknade undantagen, inte enbart då det är tal om en särskilt utsatt situation.

5.5.4 Samlagsbegreppet

Kommittén lägger ett förslag om ett förtydligande kring incestbestämmelsen som innebär att bestämmelsen fortsatt endast kriminaliserar frivilliga vaginala samlag med avkomling eller helsyskon. BUP Traumaenhet menar att det behövs en översyn av bestämmelsen om incest, speciellt i förhållande till frivilliga sexuella handlingar mellan syskon där en eller båda är mellan 15-17 år. I dag har avkomlingar under 18 år även ett förstärkt skydd genom bestämmelsen om våldtäkt mot barn, ett skydd som inte omfattar helsyskon. Vi beklagar att det inte har ingått i kommitténs uppdrag och rekommenderar en översyn av detta.

5.6 Sexualbrott som sker utan kroppslig beröring från gärningsmannens sida t.ex. på internet

BUP Traumaenhet tillstyrker kommitténs förslag om att även en sexuell handling som har skett utan kroppslig beröring från gärningspersonen, till exempel då brottsoffret utan samtycke har genomfört en sexuell handling själv på uppmaning av en gärningsperson, kriminaliseras då förslaget måste anses ge ett stärkt skydd för barns sexuella integritet.

5.7 Skärpt syn på sexualbrott mot barn som fyllt 15 år men inte 18 år

BUP Traumaenhet tillstyrker kommitténs förslag om att det vid bedömning om ett sexuellt övergrepp eller en sexuell kränkning är att anse som grovt, särskilt ska beaktas om handlingen har riktat sig mot ett barn mellan 15-17 år. Vi är dock kritiska till att inte enbart åldern utgör en tillräcklig grund för att bedöma ett brott som grovt, utan att det krävs ytterligare försvårande omständigheter. Vår mening är att för att en skärpning ska få den önskade effekten, bör enkom barnets ålder kunna stå som en försvårande faktor. På så sätt skulle barns rätt till skydd tydliggöras och stärkas. En skärpning av detta behöver tydligt framgå både i lagtext och i förarbeten. BUP Traumaenhet instämmer med kommitténs bedömning om att stärka barns rättsliga skydd genom att höja åldern för den sexuella självbestämmanderätten inte är förenligt med barn och ungas naturliga sexualitet.

5.8 En allvarligare form av sexuellt övergrepp bör införas

BUP Traumaenhet tillstyrker kommitténs förslag om att införa allvarligare former av sexuellt övergrepp, *synnerligen grovt sexuellt* övergrepp (för barn över 15 år) och *synnerligen grovt övergrepp mot barn*. Vi är särskilt positiva till att man i bedömningen om brottet sexuellt övergrepp mot barn är synnerligen grovt särskilt ska beakta barnets unga ålder. Vi är dock kritiska till att barnets utveckling ska beaktas, då detta inte bör ha någon relevans för brottets gradindelning. Ett barn under 15 år kan aldrig samtycka till en sexuell handling, och således bör barnets utveckling inte ha någon relevans för bedömningen. Vi vill också understryka att fysiska skador på barn inte kan vara det enda övriga kriteriet för att övergreppet ska ses som grovt. Ett brott som pågått under en längre tid eller innefattar ett stort antal övergrepp ska även kunna bedömas som grovt. Likaså om övergreppet har utförts av en person inom barnets trygghetskrets och/eller på en plats där barnet ska kunna känna sig trygg, till exempel i sitt eget hem.

5.8.6 och 5.8.7 Överväganden om straffskalorna

Förslaget om straffskalor anser vi tillvarata barns intressen men vi efterfrågar en översyn av alla sexualbrott mot barn inklusive dokumenterade sexuella övergrepp mot barn (barnpornografibrott).

5.9 Utformningen av ett oaktsamhetsansvar för sexualbrott

BUP Traumaenhet tillstyrker förslaget kring ett införande av ett oaktsamhetsbrott. Förslaget innebär en skärpning av det gällande kravet om uppsåt i förhållande till samtycke vid sexuella handlingar.

Enligt kommittén föreligger det ett absolut skydd mot sexualbrott mot barn under 15 år och ett oaktsamhetsansvar i förhållande till samtycket är därmed inte aktuellt för de bestämmelserna. Vi ställer oss eniga i denna bedömning. Dock vill vi understryka att ett absolut skydd för barn under 15 år inte efterlevs i praktiken. Vår bedömning är att oaktsamhetsansvar kräver högre kontrollskyldighet och föreslår att hela kapitel 6 i brottsbalken bör omfattas av strikt ansvar relaterat till ålder.

6.4 Särskild företrädare för barn

BUP Traumaenhet vill särskilt lyfta fram behovet av särskilda företrädare för barn med adekvat och tillräcklig kunskap om såväl barns utsatthet vid våld och övergrepp som barns rättigheter och rättsprocesser. Uppdragsbeskrivning gällande särskild företrädare för barnet bör också tydliggöras och innefatta möjlighet till stöd i de fall där rättsprocessen läggs ned. Vår rekommendation är att en likvärdig utbildningsinsats säkerställs och implementeras.

Barnrättsperspektivet bör ligga till grund för den särskilda företrädarens uppdrag och vara möjligt att utvidga då aktuell vårdnadshavare inte visar sig ha barnets behov i fokus. I de fall där vårdnadshavaren själv är misstänkt gärningsman uppdragas ofta motstridiga behov, varför beaktande av barnets behov av krisstöd och vård underlåts eller förhindras.

7.2 Spårsäkring inom hälso- och sjukvården

BUP Traumaenhet är kritisk till att kommittén i detta avsnitt inte tydliggör barnperspektivet och vill lyfta fram att det även här finns behov av att problematisera konsekvenser för barn.

7.2.3 Spårsäkringssats för sexualbrott

Förutsättningar för barn och vuxna är olika och kräver således andra rutiner och praxis. Vid spårsäkring hos barn bör beaktas vem som har bäst lämplighet för att godkänna detta, vårdnadshavare eller särskild företrädare. I de fall då vårdnadshavaren även är misstänkt gärningsperson bör ett barnrättsligt perspektiv lyftas fram.

BUP Traumaenhet anser att kommitténs betänkande saknar ett förtydligande av relationen mellan vårdrelaterade och rättsligt relaterade handlingar. En fråga som särskilt bör belysas är resonemang kring säkerställande av förundersökningssekretess och ansvar avseende dokumentation. Hälso- och sjukvårdens införande av journaler på nätet kommer ytterligare att öka behovet av en snar översyn kring barns rättssäkerhet. I nuläget riktlinjer för hur förundersökningssekretessen ska beaktas i förhållande till hälso- och sjukvårdens regler för journalföring samt utlämnande av journalhandling till vårdnadshavaren. I nuläget förfogar patienten och/eller vårdnadshavaren över sekretessen och har tillgång till det material som dokumenteras av vården. Här behövs riktlinjer gällande utöver spårsäkring, också annan dokumentation av uppgifter i vården, exempelvis en patients berättelse om ett övergrepp eller dokumentation av skador. Vi rekommenderar att denna fråga utreds vidare.

7.2.4. Rättsintyg

I likhet med resonemanget ovan om spårsäkring är även ett rättsintyg att räknas som en rättslig, inte vårdrelaterad, handling. Rättsintyget är ett polisiärt dokument och bör hanteras som det. Därför ska inte heller rättsintyget skrivas in i sjukvårdens journaler. Vår uppfattning är att en bredare översyn kring frågan genomförs.

7.4 Analys av rättsväsendets hantering av sexualbrott

7.4.4 Sveriges Domstolar

BUP Traumaenhet beklagar att kommittén inte föreslagit tydligare regler för brottmålsprocessen där målsäganden är mellan 15-17 år gällande frågor om målsägandets tidigare sexuella erfarenheter. Vi anser att denna typ av frågor inte har någon som helst relevans och anser därför att ett uttryckligt förbud tydligare skulle framställa att barn under 18 år är särskilt skyddsvärda.

Sammanfattning

BUP Traumaenhet välkomnar kommitténs förslag och ställer sig positiva till förslagen med ovanstående förslag på ändringar eller tillägg. Viktigaste åtgärden utöver de föreslagna ändringarna är att omgående göra en översyn för hur barnpornografibrott och poseringsbrott rubriceras, hur de hänger ihop mot övriga sexualbrott mot barn samt en översyn av straffvärdet. Från hälso- och sjukvårdens sida är det också extra angeläget att frågan kring förundersökningssekretess, dokumentation och spårsäkring ses över i förhållande till vårdnadshavarens förfogande över barnets sekretess.

För BUP Traumaenhet

Poa Samuelberg

Tillförordnad enhetschef